

LIVIA ARDELEAN¹, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: Alexiu Anderco, preot biserica de Sus din Borșa, prima monografie a satului Borșa, fondarea satului Borșa, atacul tătarilor din 1717, cugetări politice despre nobilii români din Maramureș.

Alexiu Anderco-schiță de istoria Borșei Maramureșului

Rezumat

Alexiu Anderco, preot în beneficiul de sus din Borșa începând cu 1848 sau 1849, a fost unul dintre cei mai titrați preoți din Borșa. Preocupările lui economice, literare, politice, istorice l-au determinat nu doar să adune cea mai valoroasă bibliotecă a timpului din Plasa de Sus, ci și să schițeze mici studii despre domeniile de interes. Unul dintre cele mai interesante studii a fost cel legat de monografia localității Borșa. Autorul a schițat o minimonografie cu datele cunoscute până la mijlocul secolului al XIX-lea, insistând pe prezentarea geografiei, a locuitorilor, pe întemeierea localității, dar și pe cel mai însemnat eveniment la care localitatea a luat parte, ultimul mare atac al tătarilor, oprit cu mare vitejie de locuitorii din Borșa, conduși de popa Lupu Șandru. Momentul care a intrat în conștiința maramureșenilor și nu numai probabil după scrierea schiței monografice, a fost nu doar prezentat, ci a deschis și subiectul unei analize politice adânci și pline de patriotism.

¹ Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale.

Keywords: Alexiu Anderco, the first monograph of Borșa village priest of Borsa's Upper Church, the founding of the village Borșa, the Tartar attack of 1717, political thoughts about the Romanian nobles in Maramureș.

Alexiu Anderco's Outline of the History of Borșa Village, Maramureș

Summary

Alexiu Anderco, priest of Borsa's Upper Church from 1848 or 1849, was one of the most educated priests in Borșa. His economic, literary, political, and historical preoccupations have led him not only to gather the most valuable library of time in Upper Circle, but also to sketch small studies in his areas of interest. One of the most interesting studies was the one related to the monograph of Borșa.

The author outlined a mini monograph with the data known until the middle of the nineteenth century, insisting on the presentation of the geography, the inhabitants, the founding of the village and including the most important events in which the village took part. Among these events was the last important Tatar attack, stopped with great bravery by the inhabitants of Borșa, led by the priest Lupu Șandru. This moment that has entered in the consciousness of the inhabitants of Maramureș probably after the writing of the monographic sketch was not only presented but also opened the subject of a deep political and patriotic analysis.

Alexiu Anderco-schiță de istoria Borșei Maramureșului

În 27 Iulie 1867 preotul din partea de sus a satului Borșa, Alexiu Anderco, schița una din primele istorii locale, care ar fi fost publicată ceva mai târziu în 1870². Fragmente din manuscris se află în fondul familiei³ și ne oferă informații legate de o personalitate prea puțin cunoscută în Maramureș. Deși nu a fost de origine din Maramureș, venind aici în anul 1848 sau 1849, o dată cu numirea lui ca preot în beneficiul de sus din Borșa, acesta s-a confundat cu sătenii pentru care a slujit, aceștia iubindu-l la rândul lor și dăruindu-i, conform legendei, pielea și coarnele ultimului zimbru din Maramureș, împușcat în 1852⁴.

Alexiu Anderco s-a născut în comitatul învecinat Satu Mare, la Batiz, în 5 octombrie 1821, dar întreaga viață adultă și-a petrecut-o în Borșa, unde a fost preot și apoi protopop al tractului Vișeu. Deși nu a fost bogat Anderco a reușit să adune cea mai mare și bine dotată bibliotecă din acea zonă, unde se puteau citi ziare politice, literare, periodice științifice, iar casa lui era casa omului de știință, unde impunea dragoste de carte și de studiu copiilor⁵.

Prin căsătoria cu Ana Mihalyi din familia Mihalyi de Apșa a intrat în contact cu una dintre cele mai bune familii din Maramureș iar studiul de la Tarnavia l-a plasat într-o elită interesată nu doar de slujirea bisericii, ci și de școală, deschizând școlile comunale din Borșa și istorie, mai ales istorie locală, pentru scrierea căreia a folosit documentele publicate deja, documente aflate în satele din zonă și la persoane private. Se poate remarca că informațiile scrise au suferit în secolul următor clarificări și completări, dar intenția și proiectul de monografie rămân salutare.

În cele ce urmează se va reproduce cea mai mare parte a schiței monografice, cu păstrarea limbajului epocii, fără a se interveni în textul autorului.

Manuscrisul legat de istoria localității Borșa începe cu timpurile vechi ”demult oreandu in tempurile stramosilor, teritoriu acesta unde acuma e comuna Visseu de Mijlocu, Visseu de Susu, candu comuna Borsa si Moiseiu inca nau fostu, acesta teritoriu a facutu unu Chenesiatu, carele au fostu in posesiunea stramosilor lui Petru, Mandra si a lui Nan inca din tempurile divorum regem fericitilor regi ai Ungariei. Cum ca tare demultu in tempurile stramosilor au debuitu se sa se stea si Borsa se adevereste si de acolo ca in anul 1375 Borsa ca comunitatea se aminteste si se donese de regale Lodovicu lui Balk si et per eum Drag, Dragomer et Stephano, fratribus uterinum (informație luată din Fejer, Codex diplomaticus)”.

“La introducerea lui Balk in posesiunea Borsei au trebuitu să fie contradicere, pentru

² Viorel Câmpean, în anul 1870 preotul Alexiu Anderco din Botiz a realizat monografia localității Borșa, pe <http://astra.iasi.roedu.net/texte/nr52MonografiaLocalitatiiBorsa.html>

³ Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, Fond familial Anderco de Homorod, nr. 228.

⁴ Viorel Câmpean, în anul 1870 preotul Alexiu Anderco din Botiz a realizat monografia localității Borșa, pe <http://astra.iasi.roedu.net/texte/nr52MonografiaLocalitatiiBorsa.html>

⁵ *Ibidem*.

ca cum au pututu gloriosa si de memoria fericitul Ioan Hunyadi, in anulu 1453 in diploma de elu data a dice (urmează o parte din diploma în latină, tăiată). Aicea nau cugeta orisicine ca si contradicere, dare nu, pentru ca candu sa donatu Chinesiatul Visseului in tempu zile stravechie stramosilor Petru, Mandra si lu Nan se dice in diploma sussu numita nec non quibuslibet rivulus Wasser et Visso vocatis, Borsa e la capetulu riului Visseu si totu nu se numeste ca inca atuncia nau fostu Borsa, nu in tempurile gloriosului Iancu Hunyadi de candu sau donatu demultu Chenesiatalu Visseului in tempurile stramosilor petru mandra si nan nau fostu inca Borsa, fostau una colonia den Visseu sub nume Valea Caselor⁶, dare inca nu ca satu descilinitu, ce numai orece loc cu cateva case a visseuanilor”.

“Colonia aceasta Valea Caselor, unde si dupa traditiunea se dice ca sa inceputu a se edifice Borsa, si azi e locuita si e una parte a satului si se numeste si adi Valea Caselor. Valea caesata a Caselor e o vale cufundosa, de la beserica de josu la medianopte, de candu sa pusu casa cea dentaie acolo, de sigur a se determina nu se pote”.

“Numele Borsa e staformatu din cuvintulu slav *obersia*. Cuvantul *obersia* are intelesu de unde fonteneste riurile si pentru ca Borsa e situate sub fontenile riurilor ce e obaris, din cuvantulu de la Obersia, cu abrevatiunea sa facutu numele satului Borsa”.

“Borsa e in comitatu Maramarosiu, in Tiara Ungureasca si cate reseritu a satului celu mai inceputu tierii Unguresci. Se otereste la reseritu cu Ardealu si Bucovina, la mediadi cu Ardealu, la reseritu cu comuna Moisei, la medianopte cu comuna Visseu si aicia adeca cu trei tieri si 2 sate”.

“Marimea otarului e 845 de falci cadastrale sau 8, $\frac{1}{4}$ de mile”.

“Teritoriu acestuia a fost de noa donate 1446 feciorilor lu Hotiko din Visseu dupa diploma ce urmiada (urmează diploma in latimă data de Ladislau)”.

“Din susu numitii feciori lui Hotiko se trage familiile sandor, Danciu, Timis, Mihaly si Steczko, care familii suntu si adi in posesia teritoriului Borsa”.

“Sunt si composesori pecum e Ilustra familie Mihaly, Szaploneczai și Pop de Sajo (Șieu)”.

“Da pentru ca teritoriulu din josu de Visseu de Mijlocu pana la frontiera tieri Unguresci care e riulu Ciben sau fostu donatu stramosilor lui Petru mandra si Nan de la cursurile riurilor Wasser si Visseu, nepotii lui Petru Mandra si Nan acestu teritoriu la inpartitu in doue feciorilor lui Hotiko sa datu pe apa Visseului catre reseritu adeca unde e Borsa cu teritoriu, celealaltu frater a remasu in Visseu, susu numitilor laolalta nedespartitu danduse teritoriu de la Ciben pina la din josu de Visseu de Mijlocu, in anulu 1450 cu venirea una Comisie regeasca de la Lelesz facanduse cierte intre fratii din Borsa in doue si pentru ca in doue sa inpartitu nu a mersu dupe mete naturali, ce au ficsatu una linia, care se inpartiasca teritoriu dreptu in doue si au facutu doue documinte despre umblare metelor, unu e in Borsa, altulu e in visseu de mijlocu”.

“În tempurile veche nau ecsistatu Visseu de Sus de acuma, ce numai Visseu de Josu si Visseu de Susu, care acuma se numeste de mijlocu. Visseu de Susu de acuma e una colonie mai tardie si e in hotaru Visseului de mijlocu sau nare hotar propriu”.

⁶ Actualmente cartier al orașului Borșa.

“In teritoriu lenga a Borsei sunt si riuri merisori, pecum e Visseu, Cisla, Repede, Fontana, Cierenelu, Neguescu, pe care riuri se pluteste lemnulu procreatu in munti cetre ...in tiara Unguresca, iara riuri pe care se pluteste lemnulu catre reseritu pana si Constantinopole, aceste riuri sunt Bistricia, Batsaba, Valeanescu si Ciben si unu curge la medianopte in Galicia se numeste Ceremusiu”.

“Pintre munti albi care au 60 mutari sunt mai vestiți Pietrosu, 6800 urme, naltu dupa Hadfalvi-7000 urme, de la Pietrosu catre medianopte e teritoriu satului Borsa pe siesu la spelat, de aicea Visseu si Cisla. Sau la virvu muntelui Pietrosu ieste o balta mare albastra, care nu ingeta iarna si din balta aceasta fonteneste un riurelu, care se numeste Pitrosa sis a varsa in fata in riul Visseu....”

“Muntele Torojaga prin aceea e de memoratu ca in virvu muntelui ca la 5000 de urme a fostu mora in ventu a macina petra din fodinile lucrate mai la vale, inca inainte ce sau inventatu postul de Paste candu lucre si crepa petra in fodine cu apa si acesta petra de more si adi e vie.. Torojegi metelui in fodinile Borsei au trebuitu se fie pretiosu candva ca este un document din anu 1551 in care sa dice ca fodinile de la Borsa au fost *Bergstadt*”⁷.

“Din muntele Dealu Frumosu, fontene apa minerala asia numite Alecsandri despre care doctoral T ...asia sau esprimatu...(urmează un citat în latină, apoi traducerea în română), *cându e vara caldurosa se scalda multi si cu succesu bunu, mai alesu la durere de fere si rupture de apa, cu vina inca se mesteca gustosu*”.

“In munții largi a Borsii in totu anulu se verasca 50000 de oi, 10000 de boi, 3000 de vaci, 2000 de cai, mulți ponei, teti se aduna din partea de susu a Maramoresiului, din Ardealulu”.

“Locuitorii sunt asa ca 4500 suflete, intre care patrarta e de jidani⁸, ceilallți romani, sunt 2 parohii romane si doue beserici de lemnu putred si foarte mici”.

“De parohia de Sus au serbitu acestia preoti Toder Mihaly, Ioan Mihaly, Dumitru Mihaly, Macsimu Sandor, Toder Sandor, Stefan sandor, Nekita Mihaly, Lupu Sandor, subtu acesta au fostu bataia cu tatarii in Strimtura Borsei in anulu 1717, Nicore Timis, Pintea Timis, Maftai Sandor, Petru Steczko, Istratie Mihaly, Georgiu Mihaly, Stefan Mihaly, Alecsiu Anderko”.

”In parohia de Josu: Lupu Mihaly, Gavriale Mihaly, Iuon Mihaly, Sion Mihaly, Dumitru Koman, Stefan Mihaly, Ioan Gyengye, Mihaiu Szalka, toti au fostu cu putintia din intunecimea trecutului ai aduce la scientia sia l insemna”.

“Numeru caselor e 1100 de lemnu ca de 5 stenjeni de lungi, in trei inperitate, locuinta, tinda si camara, sunt invelite cu scanduri si... aspectu la ochiu e placutu”.

“Poporu, ca tot poporu muntean e senitosu, vingioasu si pietrosu. Tipulu romanu a borsenilor e asisdea viu, ca cine numa cateva au saricitu psisionomia romana indata si nevrendu aiva conaste de romani frumosi, nalti, tari, senitosi, femeile suntu *adevarate amazone*”.

⁷ În germană oraș minier.

⁸ Autorul dorea să exprime faptul că în sat un sfert dintre locuitori erau evrei, numiți în toate documentele jidani, fără un sens peiorativ.

“Barbatu fiindu ocupati cu belitu, surpatu, trasu, cosutu si plutitul lemmelor, femeile suntu silite din trei tieri calatoriu a aduce bucatele, diua, noapte, vara, jarna totu calatoriu, peste munti, fara de Domenici, pe cerari..., printre stenci si peste stenci de te infiore a te uita in laturi, prin viscole urlatoare iarna vara peste molidii si brazii smulsi de ventu, prin tieri fere paduri, repedi ca fulgeru, ele si horescu doinele de amour, de gluma, pecum e natura cea schimbatoare, ca tempu peste muntii lor si candu ajungu la popasu sisi facu focu, asi cu dulce si face vorba de patimile suferite, ca si unu.... Candusi vorbeste cu mare dragu fapta lui eroica”.

“Intre produse in locul dintaiu e ovazu, carele iesia bine si fromosu cu seau macina, ca cine nu e umblatu in aceste, acu dice ca e ferina de grau si esia pane bune dospite si cine o pote manca, mai alesu in Paste fere pane si turte de ovasu semnu ca e nutritorie si sanatosu... si grau, orzu, tatarca si baraboiu multi, mai ales pe vale Repede, unde sa facutu forte buni, frumosi si mari, au inceput a semina si secara de toamna si nu fere succesu bunu, se face foarte pretiosa si mare, vite inca in frumosu numeru, dare pentru ca jarna e siasia lunga, iernatu e tare greu”.

“Vesmintele suntu frumose, sumanu negru, sereditu cu maiestrie, taietura e cum era demultu, ca si la maghiari, asia cu clini..... Sumanu e vesmintu de asupra ca la moldoveni. Manta, suman peste, si femeile Se poate afirma ca vesmintu acesta de origine Dacica, columna lui Traian din Roma adevereste chestiunea aceasta unde Daci in Suman sunt inbracati si asia de la ei lau inprumutatu colonia ceasta romana inainte cu 1758 de ani”.

“Subtu sumanu e pieptaru, croitu frumosu din pela alba si infrumusetiatu cu camesia rosia, pieptaru trebuie sa aibe si cele mai misere berbatu si mai are apoi ciorecii albi, cusma neagra si acuma asia inbracatu cene nau dice departe ca nu suntu acestia toti domni”.

“Femeile aicea sunt inbracate cu suman, pieptaru infrumusetatu cu camesia rosie si prime albastre, pansaturi doue, ...vargatu cu galbenu, rosiiu, albu, albastru, si femeile porte cioreci pentru frigu si omatu mare si coltuni croiti si cusuti si cusuti in forma topancelor, pe capu forte iubescu a purta neframa rosia si coloarea acesta coconeasca asta a tare placuta la ele, la grumazi porte mergele rosie de coralu, de ce emai bunu economu orecare, de aceia suntu mergelele mai mari si mai multe”.

“Inmormentare cu adeveretu o facu dupe datinile pagane romane, mai inainte de tote il strige pe nume multu tempu si daca sunt convinsi ca e mortu, antaia numescu pe cineva ca sel planga de nu ieste in familie orisicine care se le scie fromosu in versuri alu plinge, acceasta datorie ieste, de cate ori clopoteste, sau intre straini in asa al plange si suspina cu lacrimi, subtu inmormantare pe strada pana la mormantu si pana ce se astupe cu gemete totu vaiete mortu e pusu subtu suore....pe sama barbatu cu capul gol, femeile cu peru despletitu jalescu 8 dile si in tote secle certatu cu blanda a crestinilor nu au potutu se faca uitate datinilie cu ei aduse de 17 secli”.

“Inca adeca cu fericire senaritene a romanilor iar ca si adi suntu la ei asa serbatori de mari.”

“Ce se atinge de trecutul Borsii ...historiei romane a seu lua in sama taietura tetarilor sin anulu 1717, da si pentru aceia, ca acatastrofa aceasta aduce in confesiune pe multi pentru

Poartă din Oncești; foto: Felician Săteanu

ca factori care au conlucratu la evenimentu acesta este ponderosu eroicu si bravu despre parte romanilor din Marmatia mi se pare a nu fii cu tota autenticitatea amintiti. Că documintele care ne suntu la mana ne da alta deslusire, alta intelegere. Despre autenticitatea documntentelor a ne dubita nui cum, pentru ca a guberntorului din Ardealu Zigismundu subscisu cu mana sa proprie, ce adevereste a fii autenticu, apoi si sedria Maramorosului ince le intareste....documentele mai la vale”.

“In anulu 1717 in postu Santa Mariei in spaima in tota Ungaria faima ca tatari din Crimia au inundate Bucovina, de unde ca fulgeru au iruptu in Ardelau cu para si focu devasta totu, cele sta in cale lasandu in urma lor nimica, beserica se aprinde ca si alta casa, sparge si cele sfinte ca si cele profane, fugu berbati, femei si coconii, cine cum pote, de nu fuge cade in ascutisul sabii, ori ce cu plansu si gemete in amara sclavie”.

“Nimene nu le sta inpotriva, pentru ca regale Ungariei acuma e ocupatu cu armata sa la Belgradu Serbiei, fore grija dare se inbuldiescu pana la Baia Mare in Ungaria in comitatu Satu Mare, mii au plansu atunci dupe dulce locu a nasceri sale, dare cine le audia atuncia suspinele, gemetele celor legati cu pei de boi candu totu omulu era infricosatu ... de a sei aprinde dare tatari ce se ... sate, strange totu ce le vine la mana, lucru pretiosu, vite, omeni”.

“In fostu Satu Mare lui totusi isi dau in fire se demanda prin supremul comite conte Alecsandru Karoly, vicecomitelul Bagossi, ca nobilimea sa se stranga sub stindardu si teterime sa se ...auduendu pata si ca nobilimea comitatului Satu Mare se adune sub stindarduri ca la belgradu turci sau invinsu dein armata austriaca, trecu prin Baia Mare infestati de Bagossi in comitatu Satu Mare, de acolo fuge in comitatu Ugocia si incarcati cu spahii a multor sate intre in Maramuresiu”.

“In Maramorosii umplu satele tot spoliindui si otravindu, frica mare se face prin Budesti si peste tota Mara, budesteni au intelesu ca vrea se treca pe la Borsa in Bucovina, sau insufletitu in atata budesteni ca au trimisu calariu pe Ioanu Popu ca sa de stire borsenilor ca pe acolo vreu sa fuga la patria lor. Dupa traditie se vorbeste ca Ioan Pop asia de tare au alergatu cu calu, cat din josu de Borsa calu au picat mortu si Ioan Popu a venit pedestru a spune faima infioratore a venirii tetarilor”.

Preotul Popa Sandru

“In anulu 1717 a fostu in parochial de susu a Borsei parochu Lupu Sandru din familia stramoseasca nobile din tempurile fericilor regi ai Ungariei dupa document familiei popa Lupu Sandru adunendu totu satu Borsa la o consultare se aduna decu micu si mare berbatu si femeia, ingroziti de faimele respindite in tote laturile de venire tetarilor si acuma speriatu sciind ca voru sa treaca prin Borsa se consulte si vorbeau seriosu despre merimea pericolului despre delaturarea lui, despre medii locale, ince forma learu pote tote aceste delatura, unu dice una, altulu alta si cumu e in periclu comuna incepe a ce certa, preotul la propunerera unui mediu sumetiu dar nu imposibilu tatariei oru trece prin strintura dice popa. Ia se taiamu noi pedura stramturii pe riu Viseu, cum se taie la capre, de amendoua partile sic and oru trece prin stramtur, se o prevelim pe iei, si sei omarem toti, bine asa omu face, si nici care cugete in ce forma se va efectui planulu acesta au fost placate dupa datina romanilor vechi

care dice, bine ca e maretiu...”

“Cu micu, cu mare, femeie, fete, cu prunci, cu toti, cu securi, furci de feru, arma cine de care are, si cu totu binele cine catu a pute duce, se grebasca in Strimtura, asia au facutu pe cum sau demandatu, toti cu micu cu mare cate au putut duce au luat cu sine”.

“Cu tete se muta unu satu acuma in vedere ochilor in Strimtura Borsei, asia e periclu comunu insufleteste si uneste inimile si de altu cugetu, acuma sunt toti unu, frumos lucru.”

“Strimtura e un locu strimtu de 10 stangeni intre stenci, intre muntele Stolu si Gruiu Lungu, un deal, lung naltu cu padure batrina, de la Borsa ca la 2 mile departe, drumu pana acolo au fost atuncie pe lungu din Visseu, cum lau spelatu apa, mai bunu, mai reu, ici colo printre paduri, pana la riu Cislanelu, unde se incepe Capu Strimturii; unu dealu naltu, care de dupe ape una esidintura larga si cade 100 stangeni lunga, catre medianopte cu padure, catre mediadi e riu Visseu, josu intre dealuri strinsu, se scurge tot intre dealuri, pana la locul ce se numeste popasulu, de acolo se incepe si asia curge pina la Borsa”.

“In Strimture suntu mii de manure in miscare, gemu molidi si bradi de loviturile securilor pe ambii termuri a riului Visseu. In capetu Strimturii in Susu la picioru muntelui Hesmasu...se face una baricada ca turnu de nalta, din molidi de 20-30 stangeni de nalti, de veci de batrini, pe acolo mai multu drumu na trece pe acolo nimenea, numai cu sboru din Strimtura...”

“Intre aceste vine unu calatoriu in Strimtura ca tataru sunt in castre din susu de Selistea”.

“Frica selestenilor de tataru nu au fostu lunga, au venitu si au trecut, pucinu au aprinsu si cu trecerea si din susu de satu seu pucin in castre.unu tataru mai cu sama din curiositate au intratu la unu omu in Saliste cu nume Sandoriu, care ave femeie tare svadnica, altcum frumosa si neavandu ce lua alta, tataru au luat pe economa svadnica cu sie si ducando suparatuso nicicine, dice barbatulu Sandor: *Bine, bine tataru, ei vede sit u cu cine amu treitu eu!*”

“In castre se intemple intru aceste lucruri serioase, in *gura vei tatarului*, cum se numeste astadi, doui barbate, unu Vladu, altulu Iuga, standu proptiti pe lancea ca in tempurile avele periculose vedu tataru, doui, si dupe aceia mai multi din tataru calari se arunca pee i, clipita e seriosa, doui romani, mai multi tataru, frica le face in momentu intiepti, dice Iuga, se fugim pina la Iezeru, unde caii tatarilor se vor ingloda si iom omari, consiliu e bun...hai da merge din susu de iezeru. Tataru in scopeii cu cai, saru in iezeru, pana in pantece calului. Sunteti ai nostri dice Vladu.....”

“In Strimtura.... Sedindu femeie in albu inbracata ca o gratie, ca unu geniu ducando la cortu Chanului cu faclii...”

“In Strimtura Borsei era gata tote, a da lovitura ce de ...tatarilor. E dioa de tatu, sorele e deasupra muntilor in tata pompa lui, nui noru nici se vedi”.

“Tataru trimbite si batu tobele, e de plecatu iute, ca atacu sau inceputu, ce au sciutu ei, ce se face in stencele Ciereanelului, ei au cugetatu atacu armatei Maramoresiului. *Stati tataru bravi, nu fugiti asia inainte in cursa gatita voue!*”

“Tot tataru au voitu a fiii antaiu, merge, ba nu merge, mai bine dicandu fugiti, fugii

pana in... cei din frunte, da ce seiu cei mai de pe urma ca acolo *nui trece numai cu sboru*. Cei din frunte acuma stau, cei dinapoi se inbulsesc inainte, inca pucinu tempu si toti suntu in vale. *Na, dice popa Lupu, acuma suntu a nostri toti*”.

“Il trece sudori de morte pe popa Sandor Lupu, cu infiore a da semnu, se uita inca una data, tatari toti au scoboritu de pe fatia Strimturei, suntu a nostri toti, sisi face cruce, in numele Domnului, striga si doue peduri se pravalescu, luandui arbore de arbore, una facere speimantatore si atuncea pana la morte-dupe aceia tipete, vaiete, suspinuri si gemete mestecate”.

...“Tatari au alergat turbat pe Visseu... Nici pana in diua de astadi nu au inmormantatu pe tatari Crimei in Strimtura Borsei nimine”.

„Trei ani nu au beutu apa din riu Viseu borseni, de grosa si scarba morteciunilor carele le spala Visseu. Astadi cu pietre si nimesi aduce aminte de brava si gloriosa fapta a stramosilor lor”.

„Iar o parte a materialului, tăiat, arată de fapt suferința de a fi locuitor într-o țară în care nu se știu faptele de eroism ale strămoșilor, precum și poziția românilor în Ungaria”.

„Din suplica aceasta (1718, a guvernatorului Ardealului Sigismund Kornis) nicicumu nu se pote intelege ca la catastrofa aceasta de mare ponderositate in locul bataliei in Strimtura Borsei se fie fostu armata nici din Marmatia, nici Bagossi, vice comite comitatulului Satu Marelui, cu nobilimea de la Tisza, ce din contra, ca apoi venindu armata din Tara Ungureasca....neau spoliat, si ce de la pagani nu au castigatu, au luat de la noi: *asta e sortea romanului de 430 de ani!*”

Cata bravura au trebuitu se faca nobilimea, asia numerosa romana a Ungariei se poate cugeta si de aicea, pana ce au pututu custiga titlulu nobilimi....!

Cati borseni au picatu numai atuncia in ascutisu sabiei?... remunerarea au fostu aceia consolare a lucrului ca tote leau facutu cu crestinatate, niau propusa in apararea dulcii nosre patria!